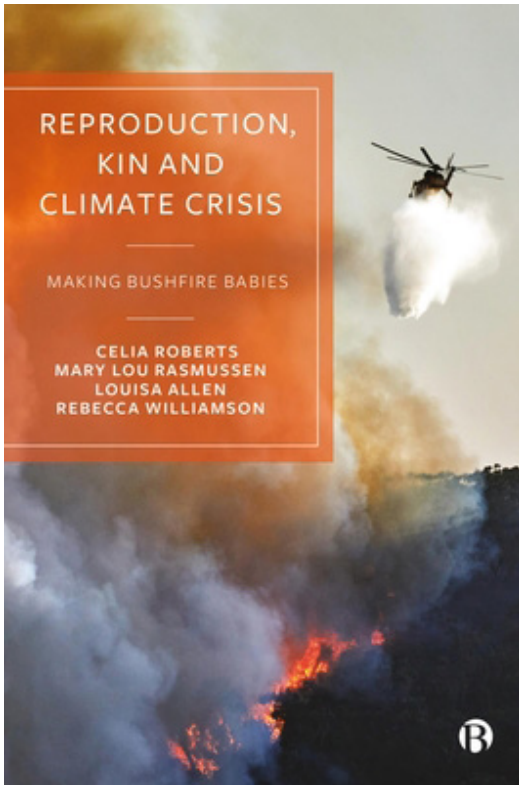

Reproduktio, queer-sukulaisuus ja ilmastokriisi: äidit pensaspalojen ja pandemian keskellä

Aino Luotonen

Celia Roberts, Mary Lou Rasmussen,
Louisa Allen ja Rebecca Williamson (2023)
*Reproduction, Kin and Climate Crisis:
Making Bushfire Babies.*
Bristol University Press, Bristol. 211 s.

Celia Robertsin, Mary Lou Rasmussenin, Louisa Allenin ja Rebecca Williamsonin teos on empiirinen tutkimus polttavan ajankohtaisesta aiheesta: lisää-

tymisestä, hoivasta, perheestä ja sukulaisuudesta keskellä ilmastokriisiä. Kirjoittajista Roberts toimii uusiseelantilaisessa Aucklandin yliopistossa, muut Australian kansallisessa yliopistossa Canberrassa. Heidän tutkimusalojaan ovat sukupuolentutkimuksen lisäksi kasvatustiede ja sosiologia. Tutkimus kartoittaa raskaana olevien tai juuri lapsen saaneiden kokemuksia raskaudesta ja lasten hoivaamisesta Australian tuhoisien pensaspalojen aikana 2019–2020 ja heti sen jälkeen COVID-19-pandemian keskellä.

Pensaspalot asetetaan laajempaan kontekstiin ympäristöhistorioitsija Stephen Pynen *pyroseenin* (*pyrocene*) käsitteen avulla. Samoin kuin esimerkiksi yhteiskuntatieteellisessä ja feministisessä tutkimuksessa käytetyt käsitteet *antroposeeni* tai *kapitaloseeni*, myös pyroseeni viittaa nykyiseen, väitetyksi holoseenin päättymistä seuranneeseen aikakauteemme, jolloin ihmisen toiminta muokkaa voimakkaasti koko globaalia ympäristöä. Teoksessaan *Fire: A Brief History* (2019) Pyne väittää, että tuli on muovannut aikakauttamme enemmän kuin jää. Tuli ja ihmiskunnan tulenkäsittelyn taito ovat muokanneet sekä ihmislajin elämää että lajienvälisiä suhteita, ja vaikutukset näkyvät erityisen voimakkaasti Australiassa. Kirjoittajat nostavat esiin myös kolonialistiset rakenteet: aboriginaaleilla on pitkät perinteet palojen hallinnasta, mutta tätä osaamista ei ole Australian hallinnon tasolla arvostettu ja hyödynnetty riittävästi. Vuosien 2019–2020 palojen seurausten on todettu olleen erityisen raskaita juuri aboriginaaleille. Kärsimystä lisäsi ympäristön tuhoutumisen todistaminen, sillä kirjoittajien mukaan aboriginaaleille puiden, kasvien ja eläinten menettäminen vertautuu sukulaisten menettämiseen.

Toinen tutkimuksen lähtökohdille keskeinen käsite on Michelle Murphyn esseessään ”Alterlife in the Ongoing Aftermaths of Chemical Exposure” (2016) esittämä *alterlife*, joka viittaa elämään, jota muovaa kapitalismin ja kolonialismin aiheuttama kemikaalinen altistus. Murphya mukailleen kirjoittajat korostavat, että *alterlifea* tutkittaessa katsetta ei pidä kääntää pois tuhoista ja vahingoista, mutta toisaalta niiden tunnistaminen ei riitä tutkimuksen tavoitteeksi. Sen lisäksi on kriittisesti ja luovuutta käyttäen haastettava konventionaalisia tapoja ajatella reproduktiota – lisääntymistä ja elämän ylläpitoa – ja ilmastonmuutosta. Kirjoittajat tarttuvat Murphyn

esittämään haasteeseen tarkastella *alterlife*-olosuhteissa mahdollisesti syntyviä uudenlaisia elämänmuotoja ja selviytymistapoja. Tutkimus asemoituu siis pyroseenin ja *alterlifin* leikkauspisteeseen: tutkimuskohteeksi piirtyy lisääntyminen, elämän ylläpito ja vaihtoehtoisten elämänmuotojen etsiminen tulen aikakaudella.

Kirjoittajat tarkastelevat kokemuksia raskaudesta ja vanhemmaksi tulosta palojen ja COVID-19-pandemian myötä muuttuneissa olosuhteissa, keskittyen sellaisiin teemoihin kuin ilma ja hengittäminen, teknologia ja digitaaliset alustat sekä hoiva, sukulaisuus ja sukupuoli. Vanhemmaksi tulon kokemusta lähestytään siis useasta eri suunnasta, mikä herättää lukijan kiinnostuksen. Kirja jatkaa keskustelua, jota käydään Adele Clarken ja Donna Harawayn toimittamassa teoksessa *Making Kin Not Population: Reconceiving Generations* (2018) Tämän keskustelun taustalla on Harawayn jo aiemmin esittämä ajatus siitä, että ihmisten tulisi pikeminkin luoda (myös ei-biologista) sukulaisuutta kuin synnyttää lapsia. Teoksessa useat kirjoittajat kehrittelevät ajatusta sukulaisuudesta, joka laajenee verisiteeseen tai geneettiseen sidokseen perustuvista suhteista käsittämään myös muunlaisia suhteita niin ihmisten kesken kuin yli lajirajojen. *Reproduction, Kin and Climate Crisis: Making Bushfire Babies* jatkaa sukulaisuuden ajatuksen kehittelyä korostaen sitä, että lasten saamista ja sukulaisuuden ”tekemistä” tulee ajatella toisiinsa tiiviisti kytkeytyvinä ja toisiaan täydentävinä – ei siis toisensa poissulkevinä.

KESKILUOKKAISET ÄIDIT SAVUAVASSA AUSTRALIASSA

Yksityiskohtaiset kuvaukset elämästä palojen keskellä, valokuvat sekä varsinaisten lukujen välissä olevat lyhyet tarinat vahvauttavat tajuamaan, miten kokonaisvaltaisesti pensaspalojen keskellä eläminen muokkaa arkielämää. Savu tunkeutuu kaikkialle, ja olosuhteet kuvataan ajoittain hyvin haastaviksi. Niissä selviytymiseen tutkimuksen osallistujilla kuitenkin oli suhteellisen hyvät resurssit sikäli, että valtaosa heistä oli korkeasti koulutettuja ja äitiysvapaataan lukuun ottamatta työelämässä. Tutkijat haastattelivat 25 naista ja lisäksi kahden naisen miespuolisia kumppaneita. Haastatellut olivat yhtä lukuun ottamatta heteroja, ja kaikki olivat avio- tai avoliitossa. Tutkimukseen osallistujien taustojen sa-

mankaltaisuutta samoin kuin alkuperäiskansoihin kuuluvien puuttumista aineistosta voi pitää puutteena, jonka kirjoittajat itsekkin tunnistavat. Kiinnostuksen kohteena ovat kamppailut, joita valkoiset, koulutetut ja keskiluokkaiset äidit kokevat ollessaan raskaana tai vasta synnyttäneitä keskellä pensaspaloja ja pandemiaa. Tutkimushaastatteluihin osallistumisen lisäksi tutkittavat piirsivät hoivakarttoja, joissa oli heille tärkeitä ihmisiä, esineitä ja paikkoja. Tutkijat keräsivät paloja ja pandemiaa koskevaa media-aineistoa sekä valokuvia. He hyödynsivät lisäksi omia kokemuksiaan ja tarinoitaan ikään kuin dialogissa muun aineiston analyysin kanssa. Tavoitteena oli luoda mahdollisimman monipuolinen kuva palojen ja pandemian aikaisesta tilanteesta, jossa naisten kokemukset raskaudesta ja vauva-ajasta ta- pahtuivat. Tässä onnistutaan hyvin.

Hengittäminen liittyy ihmiskehon ympäröivään maailmaan: ulos ja sisään kulkevan ilman kautta olemme kiinteä osa ympäristöä niin pensaspalojen tai pandemian aikana kuin muulloinkin. Äidit kantoivat kokonaisvaltaista, jatkuvaa vastuuta jo syntyneiden sekä vielä kohdussa olevien lastensa hyvinvoinnista. Kykenemättömyys taata oman lapsen hengitysilman puhtaus sai monet naiset tuntemaan voimakasta syyllisyyttä. Riskejä ennakoidessaan äidit seurasivat ilmanlaatua ja hyödynsivät esimerkiksi omia aistejaan, ennusteita tuulen suunnan muutoksista sekä asiantuntijatietoa, joka kuitenkin oli kriisien aikaan puutteellista ja ristiriitaista. Teknologiaa hyödyntäen tutkittavat seurasivat jatkuvasti puhelimen pensaspalosovelluksista palojen sijaintia ja arvioivat niiden etenemistä. He puntaroivat evakuoitumisen tarvetta sekä mahdollisia evakointireittejä ja -kohteita. Ilmanpuhdistajista tuli arvostettuja, kalliita hyödykkeitä, joiden hankintaa suunniteltiin huolellisesti vertailemalla laitteiden ominaisuuksia ja hintoja ja joiden käytöstä neuvoteltiin ja jouduttiin tekemään vaikeita ratkaisuja kodeissa.

Kirjoittajat puhuvat ”kontrollifantasiasta”, joka näkyi tutkittavien kuvauksissa siitä, miten he jatkuvasti arvioivat omaa ja muiden haavoittuvuutta palojen ja myöhemmin pandemian aikana. Yksilöiden pyrkimys kontrolliin ja heidän toiveensa vaikutusmahdollisuuksista läpäisevät kirjan teemoja laajemminkin. Kirjoittajat toteavat, että hengitys, jonka kautta ihminen tulee osaksi monilajista orga-

nismia, kytkeytyy myös savun ja virusten kaltaisiin aineettomiin asioihin, jotka muokkaavat ihmisen subjektiviteettia ja toimintaa ja ovat samaan aikaan ihmisen kontrollin ulottumattomissa. Kontrolli ei toki ole tähän astikaan ollut kuin etuoikeutettujen ryhmien ulottuvilla. Tutkimus osoittaa, kuinka kontrollin menetys osuu uusiin, etuoikeutettuihin ihmisryhmiin, kuten keskiluokkasiin australialaisäteihin. Tämä kytkeytyy Murphyn ajatukseen *alterlifesta* kaiken läpäisevänä: kukaan tai mikään ei lopulta voi paeta esimerkiksi ilmastonmuutoksen aiheuttamia olosuhteita. Kirja osoittaa, että samaan aikaan asiantuntijoilla ei ole vastauksia siihen, kuinka ihmiset voisivat parhaiten elää elämäänsä. Tämä saa pohtimaan, millaisia toimintamahdollisuuksia ihmisillä on tulevaisuuden lokaaleissa ja globaaleissa kriiseissä, joita ilmastonmuutos aiheuttaa.

QUEERIA SUKULAISUUTTA TEKEMÄSSÄ?

Queerin käsitettä käytetään kirjassa kuvaamaan sitä, miten savu muokkaa niin ihmisten kuin eläintenkin käytöstä, kaupunkiympäristöä sekä hoivaa. Paitsi savu, myös virus tunkeutuu kaikkialle ja muuttaa niitä tapoja, joilla elolliset ja elottomat ovat yhteydessä toisiinsa ja ympäristöön. Kriisissä ihmiset jakavat intimejä tilanteita ja tiloja ventovieraiden kanssa esimerkiksi evakuoituessaan pensaspaloilta sattumanvaraisessa kokoonpanossa tai pyrkinessään pandemian aikana luomaan hoivakuplia muutamien läheisten kesken. Näkyväksi tulee, miten uudenlaiset olosuhteet saavat ihmiset kyseenalaistamaan läheissuhteisiin liittyvää normatiivista ajattelua – toisin sanoen queeriyttämään käsityksiä perheestä tai sukulaisuudesta. Kautta kirjan kulkee myös ajatus lajienvälisistä suhteista osana sukulaisuuden luomista koskevaa keskustelua. Myös elottomat esineet asettuvat tietyllä tapaa osaksi tätä laajaa sukulaisuuden käsitettä, sillä jotkut tutkimuksen osallistujista sisällyttivät myös ilmanpuhdistimen tukiverkostokarttaansa.

Kirja onnistuu näyttämään, miten ympäristökriisit ohjaavat reproduktiota ja äitien toimijuutta. Tämänkaltaisissa olosuhteissa ovat toki monet kehittyvissä maissa elävät köyhät ihmiset jo pitkään lisääntyneet ja hoivanneet, kun taas etuoikeutetussa asemassa olleilla on ollut keinoja suojautua esimerkiksi saasteiden ja ilmastokriisin seurauksilta. Kirja osoittaa, että vastuullisen, keskiluokkaisen ihmisen

kyky kontrolloida omaa elämäänsä kriisitilanteissa on rajallinen ja haavoittuva. Ilmastonmuutoksen seurauksille ovat kaikki lopulta alttiita – vaikka etuoikeutetuilla ryhmillä lienee jatkossakin paremmat mahdollisuudet ratkaista näiden seurausten omalle elämälleen aiheuttamia ongelmia. Kirjoittajat esittävät, että yhtäältä lapsen saamista, kasvattamista ja hoivaa sekä toisaalta monimuotoisen sukulaisuuden tekemistä on tarkasteltava rinnakkain, ei toisensa poissulkevinä. Näistä yhdessä muodostuu reproduktio, tai kirjoittajia lainaten *pyro-reproduktio*. Kirjoittajat kytkevät sukulaisuutta ja reproduktiota koskevan keskustelun kiinnostavasti niin ilmastokriisiin kuin ekofeministiseen kritiikkiin.

Kriittinen huomioni keskittyy sukulaisuuden teemaan: vaikka se esiintyy jo kirjan nimessä, sitä ei käsitellä kovin syvällisesti. Monet kirjoittajien tekemät huomiot uudenlaisen sukulaisuuden tekemisestä, tunnistamisesta ja vaalimisesta ovat samankaltaisia kuin ne, joita on jo aiemmin esitetty antropologisessa ja sosiologisessa tutkimuksessa. Esimerkiksi Janet Carsten käsittelee teoksessaan *After Kinship* (2004) uuden aallon antropologista sukulaisuuden tutkimusta ja toteaa, että toisin kuin usein olemme kuvitelleet, käsitykset sukulaisuudesta eivät perustu biologisen tai geneettisen sidoksen ja toisaalta sosiaalisesti rakentuneen sidoksen erottelulle, vaan nämä ulottuvuudet sekoittuvat ja ovat rajoiltaan huokoisia. Kalifornialaisia queer-yhteisöön kuuluvia 1980-luvulla tutkinut Kath Weston osoittaa teoksessaan *Families We Choose: Lesbians, Gays, Kinship* (1991), että käsitys perheestä ja sukulaisuudesta on joustava ja perhe voi muodostua esimerkiksi ystävästä ja entisistä kumppaneista. Sukulaisuus on subjektiivista, ja se muotoutuu prosessinomaisesti, osoittavat luovutetuilla sulusoluilla alkunsa saaneiden lasten perheiden sukulaisuutta tutkineet Petra Nordqvist ja Carol Smart teoksessaan *Relative Strangers. Family Life, Genes and Donor Conception* (2014).

Jäin siis kaipaamaan laajempaa keskustelua, jossa aiempi tutkimus sukulaisuudesta ja sen moninaisuudesta ja monimutkaisuudesta olisi huomioitu. Syntyi myös vaikutelma, että tutkimusaineiston anti sukulaisuuden teemaan oli rajallinen, sillä vain harva haastateltava esimerkiksi pohti ylläajaisia suhteita tai uudenlaista sukulaisuutta. Sukulaisuuden queeriyttämisen pohtiminen on kuitenkin perusteltua, sillä kirjoittajat kytkevät havaintojaan feministiseen

tutkimuskeskusteluun reproduktiosta ja sukulaisuudesta. Kirjan keskeinen ansio on se, että se onnistuu yhdistämään erittäin ajankohtaisen empiirisen tutkimuksen tulokset useisiin tutkimuskeskusteluihin, joiden avulla voimme jatkossakin kysyä kiperiä kysymyksiä lisääntymisen, ilmastokriisin ja sukulaisuuden yhteyksistä. Teos herättää tärkeää keskustelua siitä, mitä kaikkea sukulaisuus voi olla ja miten sitä tehdään keskellä ilmastokriisiä.

Aino Luotonen on sosiologi ja valtiotieteiden tohtori. Hän työskentelee tutkijatohtorina Itä-Suomen yliopiston Yhteiskuntatieteiden laitoksella tutkimushankkeessa Läheisyys, kumppanuus ja perheellistyminen Suomessa, Portugalissa ja Skotlannissa: läheissuhteiden verkostot globaalissa tulevaisuudessa. Luotosen tutkimuksen keskeisiä teemoja ovat läheissuhteet, perheellistyminen, sukulaisuuden muodot, yhteenkuuluminen ja ajallisuus.

KIRJALLISUUS

- Carsten, Janet (2004) *After Kinship*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Clarke, Adele & Haraway, Donna (toim.) (2018) *Making Kin Not Population: Reconceiving Generations*. Chicago: Prickly Paradigm Press.
- Murphy, Michelle (2016) *Alterlife in the Ongoing Aftermaths of Chemical Exposure*. <https://michellemurphy.net/technoscience-meets-biopolitics/> (haettu 8.12.2024).
- Nordqvist, Petra & Smart, Carol (2014) *Relative Strangers. Family Life, Genes and Donor Conception*. Houndmills: Palgrave.
- Pyne, Stephen (2019 [2001]) *Fire: A Brief History*. 2. painos. Seattle: University of Washington Press.
- Weston, Kath (1991) *Families We Choose: Lesbians, Gays, Kinship*. New York: Columbia University Press.